

В. Юдовинський

Доцент, канд. техн. наук

С. Кюрчев

Доцент, канд. техн. наук

О. Пеньов

Доцент, канд. техн. наук

Таврійський державний
агротехнологічний університет,
м. Мелітополь

УДК 620.178.16.004

РУЙНУВАННЯ ПОВЕРХНЕВИХ ШАРІВ МЕТАЛУ ПРИ ТЕРТІ

Розглянуті питання руйнування мікронерівностей поверхні при мікроударах виступів шорсткості під дією розповсюдження пружних хвиль у металі при терті контактуючих поверхонь.

метал, поверхневий шар, тертя, руйнування

Вступ. Поверхні деталей, як би чисто не були вони оброблені, мають шорсткість, виражену в чергуванні западин і виступів. Крім того, у процесі експлуатації деталей або навіть при їх виготовленні, відбувається переміщення дислокацій на поверхні деталей, що також змінює площинну мікрорельєфу поверхні тертя. При відносному переміщенні деталей (поверхонь тертя у процесі зношування) відбуваються мікроудари виступів нерівностей, що призводить до руйнування поверхневих шарів деталей. Ця стаття присвячена встановленню аналітичних залежностей напружень, що викликаються мікроударами, і критичної швидкості мікроудару.

Питання хвильової структури пружних ударів абразивного зерна по мікронерівностях поверхонь металів у процесі зношування розглядалися багатьма вченими. Так, Керман і Тейлор пов'язали деформації з критичною швидкістю удару [1]. Стронг ввів поняття “хвильова структура деформації” [2], а Крагельським І. В. і Хрущовим М. М. розроблена кількісна оцінка напруження при руйнуванні поверхні при зношуванні [3, 4].

Метою статті є встановлення аналітичних залежностей впливу густини металів і швидкості відносного переміщення контактуючих поверхонь на напруження, а також встановлення критичної швидкості удару, поверхні, що призводить до руйнування, у процесі зношування.

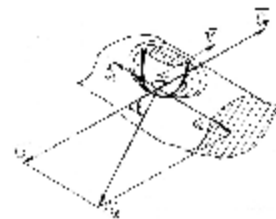
Аналітична частина. Дію пружної ударної хвилі фактично можна розглядати як розповсюдження двох незалежних хвиль. В одній з них зсув частинок матеріалів

направлений вздовж розповсюдження самої хвилі. Така хвиля називається подовжньою і розповсюджується зі швидкістю C_e . Ця хвиля пов'язана зі зміною об'єму, яка відбувається при взаємодії металу з ударними хвилями. При цьому нормальне напруження вздовж ударної хвилі

$$\delta = \rho C_e U, \quad (1)$$

де C – густина матеріалу; U – швидкість переміщення частинок матеріалу під дією ударної хвилі.

Друга хвиля – поперечна. Зсув тут лежить у площині, перпендикулярно до напрямку розповсюдження цієї хвилі, і швидкість її розповсюдження C_t приблизно у два - три рази менша, ніж C_e . Проходження поперечних хвиль призводить до утворення тангенціальних напружень τ , що викликають відносне переміщення окремих об'ємів металу (рис. 1).

Рис. 1. Швидкості розповсюдження хвиль C_e, C_t та утворені напруги τ, σ при ударі абразивного зерна у виступ поверхні металу

$$\tau = \rho C_t U \tau \quad (2)$$

Удар по металу (по нерівності поверхні) може утворювати не тільки нерівність поверхні контакту, але й абразивне зерно, що знаходиться між поверхнями тертя.

У табл. 1 наведені значення напруження, що виникає у різних металах при швидкості переміщення абразивного зерна (удару) 1 м/с.

Таким чином, на частинку металу нерівності поверхні діють дві сили, для напружень δ і τ , кут між векторами напружень складає $\alpha = 90^\circ$.

Отже, напруження сколу або, точніше, руйнування поверхні відбувається у результаті сумарного напруження, яке зміщується від δ на кут β , тангенс якого

$$\operatorname{tg} \beta = 1/3 - 1/2. \quad (3)$$

Сумарне напруження можна записати так:

$$\sigma_\tau = \frac{\sigma}{\cos \beta} = \frac{\rho C_e U}{\cos \beta}; \quad \sigma_\tau = \frac{\delta}{\sin \beta} = \frac{\rho C_t U}{\sin \beta}. \quad (4)$$

Звідси впливає рівність правих частин:

$$\frac{\rho C_e U}{\cos \beta} = \frac{\rho C_t U}{\sin \beta}, \quad (5)$$

з яких видно зв'язок швидкостей розповсюдження хвилі в метали

$$C_t = C_e \operatorname{tg} \beta. \quad (6)$$

Таблиця 1

Значення напруження для різних металів при зовнішній деформації

Матеріал	Нормальна напруга σ , МПа	Тангенціальні напруга τ , МПа
Алюміній (Al)	17,1	9,3
Латунь	34,4	17,2
Мідь (Cu)	40,4	20,0
Свинець (Pb)	24,4	8,8
Сталь	45,1	24,2

Оскільки $\operatorname{tg} \beta = 1/3 - 1/2$, то

$$C_t = \left(\frac{1}{3} \div \frac{1}{2} \right) C_e. \quad (7)$$

За Керманом і Тейлором повинна існувати критична швидкість удару $U_{кр}$, досягнувши якої поверхня контакту, що сприймає удар, руйнується. Така швидкість удару є функцією ступеня і швидкості деформації та виражається залежністю

$$U_{кр} = \int_0^{\epsilon_m} \sqrt{\frac{d\sigma/d\epsilon}{r}} d\epsilon, \quad (8)$$

де ϵ – ступінь поточної деформації; ϵ_m – ступінь деформації, відповідний межі текучості; $d\sigma/d\epsilon$ – нахил кривої δ - ϵ при статичному розтягу.

Висновки. Руйнування нерівностей поверхні при зношуванні відбуваються за рахунок удару виступу нерівності, або абразивного зерна, що викликає критичне напруження, яке виникає при критичній швидкості розповсюдження хвилі деформації.

Література

1. Tabor D. The Hard ness of metals. – Oxford, 1956.
2. Strong C.D. On empirical low of adhesive wear / I.Appl. Phys. –1952. – №1. – vol. 23.
3. Крагельский И.В. Основные положения молекулярно-механической теории трения и изнашивания // Сб. «Развитие теории трения и изнашивания». – Изд. АН СССР. – 1957.
4. Хруцов М.М. Классификация условий и видов изнашивания деталей машин // Сб. «Трение и износ в машинах». –VIII. – Изд. АН СССР. –1953.

Отримана 10.07.12

V. Yudovynskyy, S. Kurtchev, O. Penov

Traction of surface layers of metal at friction

Tavrian State Agrarian University, Melitopol

In activity the problems of destruction of asperities of a surface are esteemed at micro impacts of ledges of a roughness under operating of distribution of elastic waves in metal at friction of conjugated surfaces.

Інформація для авторів

Журнал “Машинознавство” визнаний ВАК України науковим фаховим виданням, в якому можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата технічних наук, а також фізико-математичних наук за спеціальністю “Механіка деформованого твердого тіла”.

Додатки до постанов президентів ВАК України
№ 01-05/4 від 22 квітня 2011 р. та № 1-05/5 від 31 травня 2011 р.